

Հայեցի դաստիարակութիւնը 21րդ դարու սեմին - Սփիւռքի հայկական դիմագծի պահպանման գերխնդիրը ու անոր կրթական ոլորտի մարտահրաւերները

Սփիւռքի գոյառման հետ սկիզբ առած է նաեւ անոր հայեցի դիմագծի պահպանման խնդիրը: Այլասերող ու կլանող միջավայրերու մէջ՝ հայապահպանումի ճիգը այսօր ալ կը մնայ սփիւռքահայութեան գոյութենական մեծագոյն տագնապը: Այս տագնապի լուծման հիմնական բանալիներէն մին, եթէ ոչ՝ ամենահիմնականը՝ դեռեւս կը նկատուի հայ դպրոցը: Այս իմաստով, շատ բան ըսուած ու գրուած է, բազմապիսի ճառեր հնչած ու Մաշտոցեան ներքող հիւսուած: Իսկ ի՞նչ է գետնի վրայ տիրող իրականութիւնը այսօր: Մեր կրթական հաստատութիւնները բարարա՞ր են դիմակայելու աշխարհացրիւ մեր համայնքներու հայապահպանման մարտահրաւերները: Կարելի՞ է համադրել այս ուղղութեամբ տարուող աշխատանքները եւ համահայկական ճիգով՝ որոնել լուծումներ: Կա՞ն արդեօք այլընտրանքային ուղիներ որոնք կ'ընձեռեն այս դարու մանկավարժական մօտեցումներն ու արհեստագիտական միջոցները՝ որոնք ի գօրու են փակելու Սփիւռքի կրթական բացերը: Այս եւ նման հարցերով է որ ճամբայ կ'ելլէ այս համառօտ զեկոյցը:

Ինչպէս նշեցինք, շատ մելան հոսած է հայ դպրոցի առաքելութեան մասին, հայապահպանման մէջ՝ հայ լեզուի ունեցած անփոխարինելի դերին մասին, շատ յաճախ ցուսիրտ ու երբեմն ալ զգացական զեղումներով լի առաջարկութիւններ եղած: Մէկդի ձգելով այս գծով կրկնուած հնամաշ լոգունգներն ու թելաւոր խօսքերը, պահ մը կանգ առնենք զուտ քանակական բնոյթի ազդակներու վրայ ու ատկէ մեկնած՝ լուծման կարկինը լայն բանանք: Այսինքն, փորձենք հասարակ յայտարարի մը բերել մեր բոլորը յուզող խնդիրները ու անոնց հեռանկարային լուծման ուրուագիծը կազմել համահայկական հարթակի վրայ: Եթէ իսկապէս լուրջ ենք հայ դպրոցի առանցքային դերակատարութեան մասիններ յայտարարութիւններուն մէջ, ապա ամէն բանէ առաջ սկսիլ է պէտք գետնի վրայ տիրող իրողութենէն: Նման հակիրճ զեկոյցի մը սահմաններուն մէջ, փոխան երկարաշունչ վերլուծումներու, կը ձգենք որ իրողութիւնները իրե՛նք խօսին եւ կը շարունակենք՝ վերոնշեալ հարցադրումներուն վրայ նորերը աւելցնելով : Խօսքը կը վերաբերի հետեւեալ հարցերուն-

1- Եթէ մեկնինք այն տուեալէն որ հայութեան երկու երրորդը կ'ապրի արտերկրի մէջ ու մօտաւոր թիւը կը կազմէ 7 միլիոն մարդ, ապա մտածելու ենք այդ թիւին մէջ մանկապարտէզէն երկրորդական վարժարանի բարձրագոյն կարգեր յաճախող հայ աշակերտութեան համեմատութեան մասին: Նշուած թիւի ստուգուած հիմքերը քիչ են թէեւ, բայց պահ մը ընդունինք զայն իբրեւ կարելի մեկնակէտ: Ընդգծենք նաեւ որ ըստ հետազօտական փորձառական մօտեցման՝ որեւէ հաւաքականութեան մը մանկապարտէզէն երկրորդական յաճախող աշակերտութեան թիւը կը կազմէ անոր

ընդհանուր թիւի մօտաւորապէս 16 առ հարիւրը: Այսինքն մենք տեսականօրէն գործ ունինք 1 միլիոնէ աւելի աշակերտի հետ:

Քանի՞ հայկական ամենօրեայ վարժարաններ կան այս թիւին դիմաց՝ նոր սերունդին մօտ հայեցիութիւնն ու հայ լեզուն կենդանի պահելու եւ ամրապնդելու: Այլապէս ասած, գաղութէ գաղութ՝ մեր աշակերտական զանգուածին ո՞ր տոկոսին կը հասնինք սպասարկելու:

2- Ամենօրեայ այդ վարժարաններէն քանի՞ն նախակրթարանի մակարդակով է, քանի՞ն միջնակարգ եւ քանի՞ն երկրորդական բարձրագոյն ուսման:

3- Տեսականէն անդին անցնելու համար, ի վերջոյ ի՞նչ է հայ աշակերտութեան ճշգրիտ թիւը, շրջան առ շրջան առանձնաբար եւ ապա՝ ընդհանուր:

4- Ի՞նչ է տուեալ շրջանի/երկրի կրթական պետական ծրագրի ազդեցութիւնը վարժարաններու հայկական ծրագրին վրայ:

5- Վարժարաններու շաբաթական ընդհանուր դասաժամերու գումարին բաղդատած՝ քանի՞ ժամը յատկացուած է հայկական նիւթերուն:

6- Քանի՞ միօրեայ վարժարաններ ունի Սփիւռքը: Անոնց աշակերտութեան ու դասաժամերու թիւերը ի՞նչ են՝ առանձնաբար թէ ընդհանուր:

7- Որո՞նք են միօրեայ վարժարաններու ծրագրիւններու բաղադրիչ նիւթերն ու առաջնահերթութիւնները: Բաւարա՞ր կը համարուի ն անոնք հայեցիութեան նուազագոյն հիմքը ստեղծելու:

Նմանօրինակ հարցադրումները կրնան շատ մասնագիտական թուիլ. սակայն անոնց պատասխաններու համագումարն է որ հիմք պետք է ծառայէ մեր ընելիքներու ցանկին: Պատասխաններ՝ որոնք փաստագրուած են ու կոնկրետ, ինչպէս նաեւ՝ համահունչ են մեր դարու համահայկական պահանջներուն ու առաջադրանքներուն: Յաւօք, բացի Լիբանանէն, ցարդ չեն կատարուած այս պատասխանները գոյացնող տուեալներու հաւաքն ու անհրաժեշտ հետազօտութիւնները: Հետեւաբար՝ գործի սկիզբը ծայր կ'առնէ այս կէտէն – նախ եւ առաջ՝ հաւաքագրել Սփիւռքի կրթական ոլորտի բոլոր տուեալներն ու թիւերը, այ՛դ հիմքի վրայ ալ մշակելու մեր ընելիքներու պատկերացումը:

Ետդարձ մը կատարելով այս հարցադրումներէն առաջինին ու ամենէն հիմնականին՝ թէ քանի՞ կրթական օճախներ ունինք որոնք կը բաւարարեն մեր կարիքներն ու թարգմանը կը հանդիսանան հայպահպանման մեր հրամայականներուն, ձեր ուշադրութեան կը յանձնենք ներկան արտացոլող քանի մը օրինակներ, որոնց թիւերը մեկնաբանութեան չեն կարօտիր:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Արեւմտեան Ափի հայկական վարժարաններ յաճախող աշակերտներու թիւը, ըստ տեղական հայ մամուլի հրատարակած տուեալներուն, կը հասնի 6000-ի, ի դիմաց 50,000 այլ հայ աշակերտներու որոնք օտար կրթական հաստատութիւններու մէջ կ'ուսանին: Իսկ ամերիկահայութեան ընդհանուր թիւը կը գնահատուի շուրջ 1,500,000-ով, իսկ ասիէ ասի ամենօրեայ դպրոցներու թիւը՝ 26-ն է միայն:

Ֆրանսայութեան թիւը կը տարուբերի 400,000-էն 500,000-ի միջեւ: Հոն կը գործեն 7 ամենօրեայ վարժարաններ, որոնցմէ 5-ը նախակրթարան, մէկը միջնակարգ եւ միայն մէկ երկրորդական՝ որ Մարսէյի Համազգայինի ճեմարանն է: Փարիզ կը գտնուին անոնցմէ 4-ը, մէկական հատ ալ՝ Լիոն, Նիս եւ Մարսէյ: Հայ աշակերտութեան կը տրուի 60,000-ի համրանք, որոնցմէ շուրջ 1500-ը միայն կը յաճախէ հայկական վերոգրեալ վարժարանները:

Ռուսաստանի եւ նախկին Խորհրդային Միութեան երկիրներու հայ համայնքները կը հասնին 3-էն 4 միլիոնի, ծանրութեան կեդրոն ունենալով՝ Ռուսաստանը:

ՀՀ Սփիւռքի նախարարութեան տուեալներով, Ռուսիոյ (ՌԴ) տարածքին կը գործեն 200 միօրեայ (քիչ պարագաներու՝ երկօրեայ) կրթօճախներ, Ուքրանիա՝ 37, Ուզպէքիստան՝ 2, Ղազախստան՝ 9, Պելոռուսիա՝ 2, Մոլտովա՝ 1: ***Ամենօրեայ վարժարաններ գոյութիւն չունին:*** Նոյն աղբիւրին համաձայն՝ ՌԴ հայութեան թիւը՝ 2.5 միլիոնով կը գնահատուի, Ուքրանիոյ՝ 450,000, Ուզպէքիստանի՝ 80,000, Ղազախստանի՝ 70,000, Պելոռուսիոյ՝ 30էն 36,000 եւ Մոլտովայի՝ 12,000:

Պոլիս – Ըստ մեր ունեցած տուեալներուն, հոն կը գործեն 16 հայկական վարժարաններ (ոչ բոլորը երկրորդական կարգերով)՝ որոնք կը համախմբեն 3083 աշակերտներ: Պոսահայութեան մօտաւոր համրանքը կը տարուբերի՝ 60.000էն 70,000-ի միջեւ:

Մեր տուած օրինակները ամբողջական չեն: Սակայն այս թիւերն ու համեմատութիւնները, նմուշներու փորձարկման (sampling) առումով՝ բաւականին բան կ'ըսեն Սփիւռքի կրթական համակարգերու կարողականութեան եւ արդիւնքներուն մասին: Յստակ է որ այս կրթօճախներու ցանցը՝ կրնայ սպասարկել 7 միլիոնանոց բազմաճիւղ ու բազմաբնոյթ Սփիւռքի համայնքներու ուսանողութեան մէկ կոտորակին միայն: Իսկ մնացեալ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը՝...

Այս տուեալներով, լաւագոյն պարագային կրնանք **միայն** պատկերացնել հայախօս ու հայեցի դիմագծով **կորիզներու** կազմութիւնը՝ մէկ գաղութէն միւսը: Նոյնիսկ եթէ մակարդի

դեր ալ կատարեն անոնք, իրենց շուրջ որոշ տեւողութեամբ կրնան ծիրել մասնաժամ հայերու արքանեակ օղակներ, որոնցմէ դուրս, ուշ կամ կանուխ՝ մօտեցող ամայքն է:

Այս մատնանշումները բնա՛ւ չեն միտիր յետ-եղեռնեան ու յետ-խորհրդային Սփիւռքի ստեղծած կրթական կառոյցներու դերը նսեմացնել: Անցնող հարիւրամեակի ընթացքին միայն՝ թափուած է վիթխարի ճիգ, մեծ գոհողութեանց գնով հիմնուած են կրթական օճախներ, որոնց տուած արդիւնքը ինքնի՛ն՝ հայախօս ու հայաշունչ ովասիսներն են Սփիւռքի մէջ: Կարճ ասած՝ ցարդ կտրուած ճանապարհի իրագործումները ակնյայտ են: Կը մնայ այժմ քայլ առնել դէպի յաջորդ հանգրուանը: **Ա՛յն՝ որ կ'առնենք համընդհանուր լարումով: Այ՛ն որ կ'առնենք պետական ծրագրումով, կեանքի կոչելով ազգային անվտանգութեան հայեցակարգին մէջ ընդգրկուած հայապահպանութեան յատուկ ուղենիշները:** Վերջապէս, տեսլականի մը հետամուտ ու հեռանկարային ա՛յն քայլը՝ որ համահունչ է 21-րդ դարու կշռոյթին ու խարսխուած է անոր ընձեռած արհեստագիտական ամենաառաջատար միջոցներուն վրայ:

Այս խորապատկերի վրայ ալ՝ հոս ներկայացուած առաջարկը՝ մէկ է – Պարզաբանենք ու եզրակացնենք:

Անցնող երեք տասնամեակներուն, կրթական ոլորտի զարգացումներու ծիրին մէջ՝ ականատեսը եղանք արագընթաց փոխակերպման մը՝ որ մինչեւ օրս իր արձագանգը կը տարածէ աշխարհի տարբեր անկիւններուն մէջ: Ելեկտրոնիկ արհեստագիտութեան դասարան մուտքով՝ ուսումնական մարզի բոլոր շերտերուն, բայց մանաւանդ մանկապատանեկան տարիքի շերտին համար՝ բացուեցաւ նոր դարագլուխ: Այս անկիւնադարձը կը շարունակէ ընդլայնել իր ազդեցութեան գօտին ու թափանցել աւանդական դպրոցի մեթոտներուն մէջ: Ոչ հեռաւոր ապագային՝ փոփոխութեան այս ալիքը պիտի դառնայ համատարած նորմը, բնականոն ընթացի՛կը: Տուն-դպրոց տարածութիւնը, դասարաններու պատերը, մանկավարժական կարծրատիպերը՝ բոլորը պիտի անհետանան՝ տեղ տալու համար **ելետրոնիկ-վիրտուալ կրթութեան:**

Ասկէ մեկնած՝ եթէ ծանր ու թեթեւ ընենք Սփիւռքի կրթական կարիքները գոհացնող զանազան լուծումներու տարբերակները, **հայկական վիրտուալ վարժարանի մը կամ վարժարաններու ստեղծումի պատեհութիւնը** ամենամեծ կարելիութիւնը կը ներկայացնէ հասանելի ըլլալու ամենուրե՛ք: Այս հարթութեան վրայ գործող դպրոցները կամ դպրոցը՝ **ուսումնարան պէտք է ըլլան բառի՛ն ամենարովանդա՛կ առումով:** Այսինքն՝ կարկտաններ ու կիսամիջոցներ հրամցնող նախաձեռնութիւններ ըլլալէ հեռու պէտք է ըլլան: Քարեղէն վարժարաններու կարգերուն նման՝ հայեցի ծրագիրը պէտք է սկսին մանկապարտեզէն ու անոր հետեւող աշակերտը հասցնեն մինչեւ երկրորդականի աւարտական դասարան: Այս ո՛չ միայն պիտի զանցէ աշխարհագրական սահմանները եւ սահմանափակումները, այլեւ

լուծման բանալին կրնայ դառնալ վերը մատնանշուած սփիւոքեան դպրոցներու անբաւարարութեան կամ չգոյութեան խնդրին: Նման նախաձեռնութիւն մը կրնայ ոմանց մեծածախս ու անհրականանալի թուիլ, սակայն բոլոր այլընտրանքներէն ամենէն իրագործելին ու յարաբերաբար ամենէն խնայողականը՝ այ՛ս մէկն է ու անգամ մը որ իր հունը գտնէ՝ մատչելի կ'ըլլայ բիրաւոր աշակերտներու: Հրամայական է սակայն որ այսպիսի յեղափոխի՛չ ծրագիր մը կանգնած ըլլայ մանկավարժական եւ լեզուագիտական բազմակողմանի ուսումնասիրութեան մը վրայ: Մէկ խօսքով՝ մէջտեղ բերուի մասնագիտական եւ ոչ թէ սիրողական ճիգերով:

Ելեկտրոնիկ կամ համացանցային ոլորտին յենած կրթական համակարգի մը նախափորձերն ու հումքը արդէն կան - Արեւելահայերէնով կամ արեւմտահայերէնով (օր.- dasatu.ru, Apple-ի “Learn Armenian” ծրագիր, «Նայիրի» բառարան, Գիւլպէնկեան հիմնարկի «Արեւիկ» եռամակարդակ ծրագիրը, Համագգայինի «Լալան ու Արան» app-ը եւլն): Այս ձեռնարկութիւններէն կարելի է նոյնիսկ առանձնացնել ՀԲԸՄի “Armenian Virtual College”ի կայքէջը՝ իբրեւ նախատիպ վիրտուալ կրթարանի մը:

Այս բոլորը ճիշտ ուղղութեամբ առնուած քայլերու նուազագոյնն են սակայն ու ամբողջականօրէն չեն գոհացնէր Սփիւոքի հրատապ կարիքները: Այս իմաստով, կարելի է ըսել որ բաւականին լայն է մեզ ու մեր ժամանակներուն յարի՛ր հայեցի կրթութեան համակարգի մը միջեւ գտնուող վիհը:

Մեզի կը մնայ անյապաղ անցնիլ մե'ր անկիւնադարձային փոփոխութեան փուլին եւ ստեղծել այն բոլոր մանկավարժական ուղիներն ու միջոցները, որոնք համապարփակօրէն կը պատասխանեն Սփիւոքի հայեցի կրթութեան ժամանակակից պահանջներուն ու գոյատեւման մարտահրաւերներուն: Աշխարհի տարածութիւնները կրճատող համացանցային արհեստագիտութիւնը՝ նոյնը կրճատումը ըրած է նաեւ հայկական Սփիւոքի հեռաւորութիւններուն համար: Նոյ՛նն ու աւելին կրնայ ընել նաեւ հայեցի դաստիարակութեան յորանջող վիհին համար ալ, փոքրացնելով բաժանման բացը, մօտեցնելով նորարար լուծումներու ծայրամասը:

Ժամանակն է առնելու քայլը եւ կատարելու այս արմատական ուստումը՝ հիմը դնելու համար հայկական թուայնացած կրթական ծրագրին ու վիրտուալ վարժարանին: